

Бачієва Лариса Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна

E-mail: bachievalarisa@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0188-6638>**Ситуаційний аналіз як інструмент дослідження професійної діяльності кухарів в умовах війни**

Для визначення структури затребуваної професійної компетентності фахівця традиційна освітня теорія спирається на два підходи: аналіз професійної діяльності та проведення інтерв'ю з фахівцями-практиками. Однак в умовах війни, коли фахівці виконують свої обов'язки в складних, а часто і в екстремальних умовах, проводити такі бесіди стає практично неможливо. Це спричиняє ситуацію, коли зміст професійних компетентностей, необхідних для ефективної діяльності в умовах війни, залишається нечітким і не враховується в підготовці фахівців. Зазначене вище зумовлює необхідність упровадження нових підходів до аналізу та структурування професійної діяльності фахівців, що, своєю чергою, має стати основою для формулювання актуальних вимог до їхньої професійної компетентності. Метою дослідження є обґрунтування ситуаційного теоретико-методологічного підходу до аналізу професійної діяльності кухарів в умовах війни та демонстрація можливостей його практичного використання. У статті використано теоретичні методи дослідження з метою аналізу та узагальнення наукових джерел, присвячених обґрунтуванню й застосуванню ситуаційного аналізу. Також застосовано метод моделювання для побудови табличної моделі – невпорядкованих і впорядкованих ситуаційних карт, що репрезентують основні елементи професійної діяльності кухаря в умовах війни.

Зміст дослідження передбачав вивчення засад ситуаційного підходу, адаптацію зазначеного підходу до специфіки діяльності кухарів у воєнних умовах, розроблення неструктурованої та структурованої моделі діяльності кухаря під час війни, визначення можливостей застосування ситуаційного аналізу для виявлення вимог до професійної компетентності кухаря в умовах війни. У дослідженні обґрунтовано доцільність використання ситуаційного підходу для аналізу професійної діяльності кухаря в умовах війни, створено ситуаційні карти, які відображають структурні елементи цієї діяльності.

Ключові слова: ситуаційний аналіз, кухар, умови війни, діяльнісний підхід, структура діяльності, професійна компетентність.

Вступ. Харчова промисловість посідає провідне місце серед галузей національної економіки. Її підприємства забезпечують населення якісними та безпечними харчовими продуктами, створюють мільйони робочих місць, що робить галузь важливим джерелом економічних надходжень. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває якісна підготовка фахівців для харчової промисловості, зокрема кухарів, що є одним із пріоритетних завдань системи професійної освіти.

В українській освітній системі професійна підготовка кухарів здійснюється в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Відповідно до Закону України «Про освіту», метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоспроможності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя (Закон України «Про освіту», 2017, ст. 15). У сучасних умовах війни структура професійної діяльності кухаря зазнає суттєвих змін, що ускладнює досягнення сформульованих цілей.

Для визначення структури затребуваної професійної компетентності фахівця традиційна освітня теорія використовує два підходи: перший – аналіз структури професійної діяльності, другий – проведення бесід із фахівцями-практиками. Проте в умовах війни проведення інтерв'ю та бесід із фахівцями, які здійснюють професійну діяльність у складних, а подекуди й екстремальних умовах, ускладнено. Тож питання щодо необхідних складників компетентностей залишаються невизначеними і не стають змістовною основою підготовки фахівця до реалізації професійної діяльності в умовах війни.

Зазначений факт засвідчує суперечність між запитами практики, яка вимагає від кухаря здатності здійснювати продуктивну професійну діяльність в умовах війни, та системою підготовки кухарів,

орієнтованою переважно на виконання професійних завдань у стабільних умовах ресторанного середовища.

Мета та завдання дослідження. Розкриття ситуаційного аналізу А. Кларк (Clarke, 2003, 2005) до розгляду професійної діяльності кухарів в умовах війни та представлення способу його практичного застосування.

Матеріали та методи дослідження. У статті застосовано теоретичні методи дослідження для аналізу й узагальнення наукової інформації, що висвітлюють питання обґрунтування та застосування ситуаційного аналізу. Метод моделювання використано для побудови табличної моделі – невпорядкованих і впорядкованих ситуаційних карт, які відображають елементи діяльності кухаря в умовах війни на основі моделі діяльності.

Результати дослідження. В умовах війни кухар може опинитися в різноманітних ситуаціях професійної діяльності. Зважаючи на наведене вище, для визначення особливостей його роботи ми використали теоретико-методологічний підхід – ситуаційний аналіз, який був запропонований американською соціологинею А. Кларк (Clarke, 2003, 2005). Цей підхід ґрунтується на якісних методах дослідження і застосовується для глибокого аналізу соціальних явищ. Методика дає змогу всебічно досліджувати проблематику, виявляючи взаємозв'язки між соціальними процесами та контекстом їх виникнення. Загалом підхід охоплює широкий спектр дослідницьких методів, таких як інтерв'ю, спостереження, аналіз візуальних і нарративних матеріалів, дискурсивний аналіз, а також історичний аналіз (Clarke, 2003, 2005).

Основними характеристиками цього підходу є:

- мультиперспективність (урахування широкого спектра даних: інтерв'ю, спостереження, візуальні матеріали, документи, історичні джерела тощо);
- картографування ситуації (використання ситуаційних карт, карт позицій і соціальних світів для візуального представлення ключових акторів, структур та дискурсів);
- дослідження влади та дискурсів (аналіз того, як різні соціальні сили формують ситуацію і впливають на її розвиток);
- гнучкість у використанні методів (можливість інтеграції різних якісних методів дослідження) (Clarke, 2003, 2005; Clarke & Friesse, 2007; Clarke Eds., 2014; Clarke, Friesse, Eds., 2015; Clarke, Carrie, Washburn, 2018).

Отже, під час застосування цього методу полем аналізу виступає ситуація. Мета полягає у тому, щоб, розглядаючи дескриптивно, визначити найважливіші людські та нелюдські елементи досліджуваної ситуації. Питання, які має ставити собі дослідник, можуть бути такими: хто і що присутні у цій ситуації? хто і що мають значення в ситуації? які елементи спричиняють зміну ситуації, наприклад можуть її модифікувати або трансформувати? Таким чином виявляються нові дані, стимулюється аналіз, визначається те, що залишалося поза увагою або замовчувалося (Clarke, 2003, 2005).

У межах реалізації дослідження для формування неструктурованої мапи (таблиці) було використано інтерв'ю кухарів, розміщені у відкритих джерелах інформації. У процесі створення мап були враховані ключові складники, що відображають взаємодію учасників і ресурсів, а також специфіку організаційних і соціальних аспектів. Розглянемо їх більш докладно. Першим елементом є актори (учасники), тобто основні учасники процесів – кухарі, волонтери та інші особи, які впливають на виконання професійних завдань у конкретних ситуаціях. Ці актори були розміщені на мапі з урахуванням їхніх ролей та взаємодій у різних контекстах. Другий елемент – матеріальні ресурси. Окремо виділялися ресурси, доступні для виконання завдань, а саме: інгредієнти, обладнання тощо. У таблиці (неструктурованій мапі) відображалися як обмеження, так і можливості, що виникають через наявність або відсутність цих ресурсів. Третій елемент – соціальні світи. Цей компонент містить характеристику соціальних середовищ, у яких функціонують актори. Аналіз цього змісту дав змогу виявити соціальні зв'язки та мережі, що формують контекст діяльності. Ці соціальні світи були представлені на мапах через взаємозв'язки акторів з іншими суб'єктами діяльності. Четвертий елемент відображає організаційні аспекти. Він розкриває організаційну структуру та внутрішні процеси, які впливають на ефективність діяльності. Таблиця (неструктурована мапа) містить інформацію про організаційні ланки, їх взаємодію та можливі організаційні бар'єри. П'ятий елемент – виклики та обмеження. У таблиці (неструктурованій мапі) визначено основні проблеми та обмеження, з якими стикаються учасники в умовах війни, – від логістичних труднощів до психологічного та фізичного навантаження. Це дає змогу краще зрозуміти, у яких ситуаціях професійна діяльність стає найскладнішою. Останній, шостий, елемент – стратегії вирішення – містить способи та методи, які використовуються для подолання викликів та обмежень. Таким чином, таблиця (неструктурована мапа) відображає складну мережу взаємозв'язків та процесів, що дає змогу досліджувати професійну діяльність кухарів у контексті війни через багатогранну призму різних чинників і складників. Невпорядковану мапу за результатами інтерв'ю за (Котович, 2023) (скорочено) наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Невпорядкована мапа за результатами інтерв'ю за [1] (скорочено)

Категорія	Опис (витяг з інтерв'ю)	Приклади/деталі
Актори (учасники)	«Троє військових кухарів розповідають, що їдять на фронті»	Кухарі, військові, волонтери, друзі
Матеріальні ресурси	«...віддавали всі запаси своїх консервацій, інші взяли шукати способи створення якісної сублімованої їжі»; «... з'явилися вегетаріанські й веганські сухпайки...». «...каструлі видали з такими тонкими стінками, що в них міг пригоріти навіть суп»	Консервація, сублімовані продукти, вегетаріанські й веганські сухпайки, непрофесійне обладнання
Соціальні світи	«... був бренд-шефом мережі ресторанів Flagman у Києві... Зараз готує їжу в 128-й окремій гірсько-штурмовій Закарпатській бригаді»	Кухар має фахову освіту, досвід роботи
Організаційні аспекти	«...у підрозділі є люди, відповідальні за харчування... родичі й небайдужі продовжують надсилати домашню їжу... щоденний раціон – відповідальність кухарів». «Продукти надходять раз на тиждень. Кухарям потрібно фантазувати і завчасно планувати меню, щоб із тієї ж самої сировини зробити різні страви». «...завзвичай він намагається забезпечити побратимів двома гарнірами, щоб можна було вибрати. За потреби готує окремі порції страв для бійців із харчовими алергіями...»	Щоденний раціон та меню формує кухар; продукти харчування домашнього приготування; необхідно самостійно визначити харчові алергії споживачів та вподобання в їжі
Виклики та обмеження	«Готував і для тридцятьох людей, і для двохсот, у більш-менш обладнаних приміщеннях чи в бліндажах недалеко від ворога, де не палили дрова, щоб не було видно диму... Десь був колодязь, а десь воду для готування їжі привозили»	Змінювана кількість споживачів; польові умови, маскування; обмежена кількість води
Стратегії вирішення	«... колеги з ресторану допомогли газовими балонами і плитою, часом надсилають продукти. Дещо взяв із дому, як-от ножі, дошки, сковорідки й каstrулі...»	Допомога друзів, родичів та волонтерів

Для побудови впорядкованої мапи застосовано діяльнісний підхід. Він орієнтований на розкриття внутрішньої структури діяльності, що охоплює її цілі, засоби, умови реалізації, технології, продукт та результат. Упорядковану мапу за елементами структури діяльності наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Упорядкована мапа за елементами структури діяльності за [1]

Елементи діяльності	Опис	Приклади/деталі
Мета	Приготування поживного, безпечного та вчасного харчування в умовах обмежених ресурсів та ризиків	Забезпечення можливості вибору страви (гарніру) за власним уподобанням
Суб'єкт	Кухар у воєнних умовах	Кухар має відповідну фахову освіту та досвід роботи
Предмет	Обмежений асортимент продуктів харчування; домашня їжа (консервація); різноманітні веганські та вегетаріанські сублімовані продукти	Консервована їжа, сублімовані продукти харчування, вегетаріанські й веганські сухпайки; колодязна вода; домашня їжа (консервація)
Засоби	Використання штатного (регламентованого) обладнання, використання імпровізованого обладнання	Каструлі з тонкими стінками, дрова, газ, плита тощо
Технологія	Здійснення раціонального вибору або адаптація технологій приготування страв	Самостійне розроблення щоденного раціону; приготування повноцінного харчування (перша та друга страви) на відкритому вогні з використанням дров, газу та плити; планування меню на тиждень із наявних продуктів
Умови	Складні умови праці через фізичні, хімічні та біологічні фактори	Спеціально обладнане приміщення для приготування їжі або бліндаж; приготування страв на відкритому вогні тощо
Продукти	Різнманітні за смаковими якостями	Неможливо спрогнозувати якість приготованої страви

Отже, згідно з основними положеннями підходу, діяльність розглядається як система, яка має чітко визначені структурні компоненти. До таких компонентів належать: мета – усвідомлений образ бажаного результату; суб'єкт – виконавець діяльності; предмет – об'єкт, на який безпосередньо спрямовані дії суб'єкта; засоби – ресурси, інструменти та способи досягнення мети; процес або технологія – послідовність дій, що здійснюються суб'єктом; продукт – конкретний результат виконаних дій; результат у широкому розумінні – приріст індивідуального досвіду, набутий у процесі здійснення діяльності.

Його застосування дало змогу здійснити опис ключових елементів структури діяльності (табл. 2), що може стати основою для підготовки кухарів до діяльності в умовах війни. Визначимо ключові переваги застосування наведеного підходу:

- дає змогу визначити елементи структури діяльності, які є найважливішими для реалізації діяльності в певних умовах (наприклад, в умовах війни такими елементами можуть бути наявні продукти харчування, а технології та обладнання – адаптовані або створені відповідно до них);

- сприяє визначенню необхідних складників професійної компетентності кухаря (наприклад, для роботи в умовах війни затребувані стресостійкість, уміння працювати в команді, адаптивність до змін, швидкість прийняття рішень, навички використання обмежених ресурсів);

- надає підґрунтя для формування моделі професійної компетентності фахівця, яка включатиме як загальні, так і складники професійної компетентності для різних ситуацій;

- сприяє вдосконаленню методів, форм і засобів навчання на основі ситуаційного підходу (зокрема, в організації освітнього процесу можна розробляти та використовувати ситуаційні фрейми або карти, які моделюють реальні професійні ситуації та допомагають визначити, які саме компетентності необхідні для їх ефективного вирішення).

Отже, запропонований ситуаційний підхід до аналізу професійної діяльності кухаря в умовах війни має низку ключових переваг. Він дає змогу чітко визначити найважливіші елементи діяльності, окреслити необхідні складники професійної компетентності, сформувати цілісну модель компетентності фахівця та вдосконалити освітній процес шляхом упровадження ситуаційно орієнтованих методів навчання. Такий підхід сприяє більш гнучкій та ефективній підготовці кухарів до роботи в складних і нестабільних умовах.

Висновки. У воєнних умовах професійна діяльність кухарів набуває нових характеристик: зростає рівень складності, динамічності та непередбачуваності ситуацій, що потребує нових підходів до аналізу й підготовки фахівців. Ситуаційний підхід, зокрема теоретико-методологічна модель ситуаційного аналізу, дає змогу досліджувати структуру професійної діяльності кухаря як цілісну систему взаємодії з конкретними умовами середовища. Розроблені ситуаційні карти (впорядковані та невпорядковані) відображають ключові компоненти професійної діяльності в польових умовах і можуть бути основою для визначення змісту професійної підготовки кухарів до роботи в складних і кризових ситуаціях.

Література

Котович С. Що їдять на фронті. Розповідають військові кухарі. Ukraïner. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/izha-frontu/>

Clarke A. Situational analyses: Grounded theory mapping after the postmodern turn. *Symbolic Interaction*. 2003. № 26(4). 553–576. <https://doi.org/10.1525/si.2003.26.4.553>

Clarke A. Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn. Sage Publications, 2005. 365 p. <https://doi.org/10.4135/9781412985833>

Clarke A., Friese C. Grounded theorizing using situational analysis. In K. Charmaz, & A. Bryant (Eds.), *The Sage handbook of grounded analysis*. Sage Publication Ltd. 2007. pp. 362–397.

Clarke A., Charmaz K. (Eds.). *Grounded Theory and Situational Analysis*. Vols. I–IV. London: SAGE Publications Ltd, 2014. 1584 p.

Clarke A., Friese C., Washburn R. Situational analysis in practice: Mapping research with grounded theory. *Left Coast Press*, 2015. 347 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315420134>

Clarke Adele E., Carrie Friese & Rachel S. Washburn. *Situational Analysis: Grounded Theory After the Interpretive Turn*. Thousand Oaks, CA: Sage (2nd ed.). 2018. 19 (3). <https://doi.org/10.17169/fqs-19.3.3138>

Situational analysis as a tool for investigating the professional activity of cooks in wartime conditions**Bachiieva Larysa**

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor,
Educational and Scientific Institute "Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy"
of V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine*

To determine the structure of the required professional competence of a specialist, traditional educational theory relies on two approaches: analysis of professional activity and conducting interviews with practicing professionals. However, in wartime, when specialists perform their duties under difficult and often extreme circumstances, conducting such interviews becomes virtually impossible. As a result, the content of the professional competencies necessary for effective activity in wartime remains unclear and is not reflected in the training of specialists. This situation highlights the need for new approaches to the analysis and structuring of professional activity, which in turn should become the basis for formulating relevant requirements for professional competence. The aim of the study is to substantiate the situational theoretical and methodological approach to analyzing the professional activity of cooks in wartime conditions and to demonstrate its potential for practical application. The article employs theoretical research methods to analyze and synthesize scientific sources dedicated to the justification and application of situational analysis. A modeling method was also used to develop a tabular model – unordered and ordered situational maps representing the main elements of a cook's professional activity during wartime. The content of the study included examining the foundations of the situational approach, adapting this approach to the specifics of cook activity in wartime, developing an unstructured and structured model of cook activity during war, and identifying the potential of situational analysis for determining the requirements for professional competence under these conditions. The study substantiates the relevance of using the situational approach to analyze the professional activity of cooks in wartime and presents situational maps that reflect the structural elements of such activity.

Keywords: *situational analysis, cook, wartime conditions, activity-based approach, structure of activity, professional competence.*

References

- Kotovych, S. (2023). Shcho yidiat na fronti. Rozpovidaiut viiskovi kukhari [What goes on at the front. Military kitchens tell the story] Ukrainer. Ukrainer. Retrieved from: <https://www.ukrainer.net/izha-frontu/> [in Ukrainian]
- Clarke, A. (2003). Situational analyses: Grounded theory mapping after the postmodern turn. *Symbolic Interaction*, 26(4), 553–576. <https://doi.org/10.1525/si.2003.26.4.553>
- Clarke, A. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn*. Sage Publications.
- Clarke, A., & Friese, C. (2007). Grounded theorizing using situational analysis. In K. Charmaz, & A. Bryant (Eds.), *The Sage handbook of grounded analysis* (pp. 362–397). Sage Publication Ltd.
- Clarke A., Charmaz K. (Eds.) (2014). *Grounded Theory and Situational Analysis*. Vols. I–IV. London: SAGE Publications Ltd, 2014. 1584 p.
- Clarke, A., Friese, C., & Washburn, R. (2015). *Situational analysis in practice: Mapping research with grounded theory*. Left Coast Press.
- Clarke Adele E., Carrie Friese & Rachel S. Washburn (2018). *Situational Analysis: Grounded Theory After the Interpretive Turn*. Thousand Oaks, CA: Sage (2nd ed.). <https://doi.org/10.17169/fqs-19.3.3138>
-

Accepted: May 11, 2025